

ZENE ÉS REND

Bizonytalan definiáltság

A pontosan definiált dolgok kiábrándítóak. A pontatlanul definiáltak költőiek. Mintha minden szépnek a kulcsa a hibázás képességében rejtőzne, hogy öröm legyen a tévedések labirintusában rendet találni.

48

Praeludium und Fuge e-Moll
BWV 855

Praeludium 10.

1

3

5

7

9

Bach Wohltemperiertes Klavierjének minden darabja a meghatározottság és esetlegesség pontos egyensúlyával játszik, melyekben többnyire a harmóniavezetés a testet öltött definiáltság, és a dallamok ívei a rögtönzés bravúrai. Amikor a dallamok váratlan rajzolatai helyenként nemvárt modulációkhoz vezetnek – ilyenekben gazdag például az e-moll prelúdium –, a bal kéz merészen fordul szembe a másik kéz váratlan ötleteivel, ebből az ellentétből ("Hérakleitosz íja") olyan szabályos geometria jön létre, amelyet az újabb és újabb alterációk sem képesek felülírni. Amikor azt mondják Bachra, hogy enyhe bitonalitás figyelhető meg a zenéjében, itt világossá válik, mire is gondolnak. Az említett tétel nyolcadik ütemében a jobb kéz C-dúrt játszik, ballal mintha a párhuzamos mollja kísérné, a tizedik ütemben úgy jelenik meg az A-dúr harmónia, hogy az alteráció füllel szinte nem is érzékelhető, egy d-moll harmóniát

követve a tizenharmadik ütemben viszont már újra C-dúrt játszik a jobb kéz, a másik szólam a skála hangjain az f-re lépve sajátos disszonanciát hoznak létre. Minden mindennel egy kicsit ellentétes, a disszonáns szekund-hangközök végig jelen vannak a tételben, a bitonalitás illúziójáról is gondoskodik a bal kéz mozgása. A dráma ellenére szüntelenül jelen levő kiegyenlítettség érzése a feloldásokban és ezen feloldások elrontásainak mértani egyensúlyában keresendő: amikor a disszonáns hangzat követi, szinte azonnal belép a harmóniába egy közelgő modulációt sejtető, nyugtalanító hang.

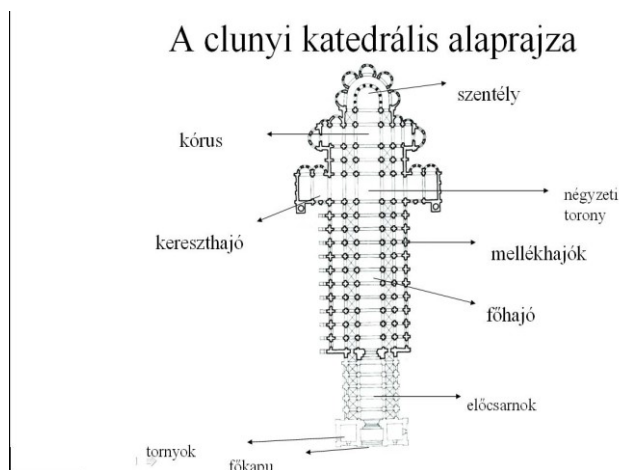
A kíváncsiság egy metaforája

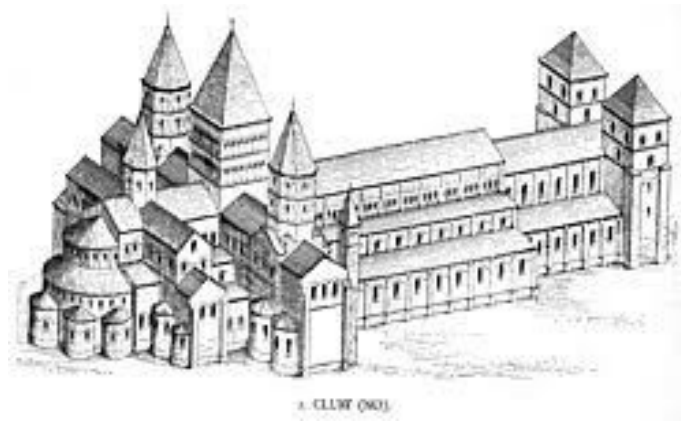
Természet és zene hasonlósága - vagy ezek híján egy metafora erre vonatkozóan. Az élettelen anyagok szerkezete többnyire zárt, szabályos kristályokba rendeződik, az előke szabálytalanokba, pl. spirálba (DNS, csigaház, stb.). A klasszikus formátan élettelen, a kadencia élő. (... ? ...)

Alaprajz és ornamentika

A nagy titok (hogyan rendeződik össze a természetben a számtalan apró elem mind gyönyörűbb és bonyolultabb konstrukciókká), nem lepleződik le, de szemléletesebbé válik a zene és az ornamentika szemlélésekor.

A kora keresztény templomépítészet – a romantikától (román stílustól) kezdődően a főhajó alaprajzához kereszthajót rendel, az így keletkező két, egymáson levő, ellentétes irányú téglalap közepén szabályos négyszög keletkezik, amelyet négyzetnek

neveznek. Ennek nem csupán az épület funkciója vagy esztétikuma szempontjából van jelentősége. Az épület alaprajza így kereszt lesz, a keresztény vallásos építészet legfontosabb gondolatát, konfesszióját fejezve ki –, erre a fundamentumra épülnek a bástyaszerű tornyok, a későbbi gótikában az ólomüveg-ablakok, tartópillérek, boltívek és a díszítések. Szemből nézve a gótikus katedrális olyan, mint egyetlen, egységes gondolat, amely az ég irányába mutat, ugyanakkor ambivalens földi létezésünk részleteit is ábrázolja : a számos, karcsú és hajlékony szobor mellett, a maguk eldugott zugaiban a vízköpők rémalakjait, alvilági rémeit is megpillantjuk – az egész kozmosz, amely a templom vertikális aprólékosságában kirajzolódik – ablakaival, csúcsaival és egymással küzdő alakjaival – a kereszt horizontális alaprajzán nyugszik, melyet a szemlélő nem lát. A katedrális tervrajzának legalapvetőbb gondolata a geometriában leképzett hit, erre a filozófiai bázisra épül a tartószerkezetek statikája, a főhajó, a mellékhajók és a kereszthajó tömege, az épületszobrászat és orgonaépítészet megannyi remeke.

Xenophanész

Az első monoteista görög gondolkodó, Xenophanész úgy tekintett a Teremtőre, mint a leképezhetetlen tökéletesre, a geometriában a szabályos gömb ideájában látta a lehetőséget, hogy valamiképp szemléltetni tudja a teljestről alkotott gondolatait. Hasonló megfontolásból és hitvallásból tervezte Michelangelo a Vatikán kupolájának alaprajzát kör alakúra (később ezt a tervet Giacomo della Porta változtatta meg), tény, hogy a reneszánsz ember viszonyát hitével a tökéletesség leképezésének vágya mozgatta: az egyházi építészet a körbe írható, középpontosan szimmetrikus alaprajzú terek mellett tette le a voksát.

A zenét, mint ilyen összetett felépítményt, sokak számára az opera jelenti (zenei kompozíció, cselekménybonyolítás, a díszlet- és jelmeztervek vizuális műhelymunkái, hogy ne beszéljünk a színjátszásról vagy az instrumentális és vokális előadóművészetről) – mások számára inkább az oratórium. Utóbbi nem klasszikusan ösztönművészeti műfaj, de ornamentikája a szöveg filozófiájától a zenei konstrukcióig – monumentális gondolati egységében – a katedrális építészettel rokon. Az operának nincs filozófiája, csak cselekménye, netán tanulsága. Az alapvetés és felépítmény tekintetében – ha nem is külsőségeiben – kétségtelenül az oratórium áll a zenei szerkesztés csúcán. A műfaj elnevezése az oratorio - imaház szóból ered, itt is adták elő a legkorábbi ilyen műfajú kompozíciókat. Az egyetemes rend ábrázolására tett kísérlet valamennyi ilyen darab, az áriákat, duetteket, tercetteket, kórusokat és instrumentális epizódokat egyaránt az a gondolati egység tarja össze, amelynek materiája voltaképp a recitatívók szövege – ha tehát elfogadjuk a katedrális-oratórium hasonlatot: a tartópillérek a recitatívók, ezek alapvetése, legfontosabb gondolata az épület alaprajza, a hangszeres tételek azok az építészeti motívumok, melyek elsősorban formai szépségükkel hívják fel magukra a figyelmünket, a kórusok pedig a freskóval díszített kupolák, amelyek jóval tartalmibbak, közelebb is állnak a történetmeséléshez, a mű fontosabb gondolatainak kifejtéséhez, azonnal lényegi értelmezést is sugallva.

*Csepregi György (Budapest, 1966. május 31. –) magyar zeneszerző, képzőművész, irodalmi publicista.